

ТМ	Г. XXXI	Бр. 1	Стр. 217 - 218	Ниш	јануар - март	2007.
----	---------	-------	----------------	-----	---------------	-------

Приказ дела
Примљено: 13.07.2006.

Славиша Недељковић

О НАСЕЉАВАЊУ КНЕЖЕВИНЕ СРБИЈЕ*

Упркос вековном животу под турском влашћу балкански су народи сачували своју националну индивидуалност и етничку припадност. То је била последица верске и феудалне диференцијације између муслиманских феудалаца и хришћанског становништва. Одсуство нове турске културе која би успешно заменила стару културу, као и затвореност конзервативног и патријархалног балканског села, сачувало је традиције средњовековне државне прошлости балканских народа. Иако су под отоманском влашћу сачувана етничка језгра, епидемије, ратови, колонизације, изазвали су крупна етничка померања на Балкану. То ће одиграти велику улогу приликом каснијег формирања модерних балканских нација, постајући један од главних узрока унутрашњим међубалканским сукобима. Шездесете и седамдесете године XIX века обележене су интензивним миграционим процесима који су се одвијали на широком простору од западног Кавказа и Крима на истоку, до Босне и Херцеговине на западу и Мале Азије на југу. Довољно је само поменути масовно насељавање Черкеза, као и велика померања становништва током Источне кризе, 1875-1878. године. У немирним годинама кризе од 1875. до 1878. године на Балкану је било покренуто са својих огњишта два милиона људи, по милион на обе верске стране.

О насељавању Србије у другој половини XIX века мало се писало у српској историографији. Управо је због тога велику пажњу побудила књига "Насељавање кнежевине Србије 1861-1880" аутора мр Милоша Јагодића. Рад је одбрањен као магистарска теза на Филозофском факултету у Београду, јуна 2002. године. Књига садржи 204 странице а објавио ју је Историјски институт у Београду у тиражу од 500 примерака.

Књига је подељена на три целине. У првом делу (страна 25-56) аутор нас у кратким цртама упознаје са досељавањима у Србију од 1815. до 1860. године. У том периоду Србија постаје прибежиште бројним бегунцима из Босне, Старе Србије, Видинског санџака. Захваљујући табелама којих у овој књизи има укупно 27, са лакоћом можемо да пратимо увећање броја становника Србије кроз читав овај период. Велика пажња поклоњена је и колонизационим процесима који су се дешавали у европској Турској шездесетих и седамдесетих година XIX века. Током Кримског рата и непосредно након његовог завршетка, започео је велики талас иселавања Татара са Крима у Турску. Ово иселавање ће трајати до 1862. године. Рачуна се да је у Турску емигрирало око 240.000 Татара. Отоманске власти су на овај иселенички та-

* Ненад Даковић, *Варалице, огледи из постфилозофије*, Плато, Београд, 2005.

лас реаговале насељавањем Татара у европски део царства. Аутор Јагодић нас упознаје и са једним мањим подухватом колонизације који је Порта извела крајем 1862. године и почетком 1863. године. Ради се о насељавању мухаџира из српских вароши које је муслиманско становништво морало да напусти према одлукама Канличке конференције из 1862. године. Миграциони процеси, већих размера у Турској, шездесетих година XIX, завршили су се највећом од свих колонизација у овом периоду – насељавању Черкеза. Према турским статистичким подацима, од Једрена до Косова Поља и Приштине, било је насељено укупно око 83.000 черкеских породица. У наставку текста аутор нас упознаје са становнишвом Србије у периоду од 1859. до 1874. године.

Јагодић је у предговору истакао да се ово дело искључиво бави процесом насељавања сељака – иностраних поданика. Уз помоћ табела можемо да пратимо како се кретао број становника Србије по окрузима, од 1859. до 1874. године; који су окрузи били најгушће, а који најређе насељени; колико је и где дато општинске земље на коришћење лицима досељеним у Србију итд.

Други део књиге носи наслов "Законодавство о насељавању" (стр. 59-93). У њему нас аутор упознаје са применом уредби и закона донетим у Србији од 1861. до 1880. године. Прописи донети у овом периоду односили су се само на једну категорију људи – на земљораднике. Уредба о насељавању бегунаца из Турске донета 17. априла 1861. године јасно је предвиђала колико је која фамилија (према броју чланова) могла да добије земље. Како је "Уредба" била привременог карактера, био је потребан закон који би боље регулисао насељавање имиграната у Србију. Тако ће 27. фебруара 1865. године бити донет закон о насељавању странаца у Србију. Док је "Уредба" из 1861. године сва материјална добра која су била намењена избеглицама осигуравана искључиво из општинских извора, дотле је закон из 1865. године био свеобухватног карактера и предвиђао је давање земље и помоћи од стране државе. Нови закон о насељавању био је донет 1880. године. Њиме је било предвиђено да се на празним и необрађеним просторима у "новим крајевима" могу насељавати људи из Србије, или из иностранства, који се баве земљорадњом или занатима неопходним сеоском становништву.

Трећи део рада (стр. 97-170) носи наслов "Насељавање". У овом делу аутор нам даје детаљне податке о бугарским и босанским бегунцима из 1861. године; босанским колонистима који су у таласима долазили у кнежевину Србију од 1865. до 1867. године; ново основаном селу Мирочеву у коме су биле насељене бугарске породице из Видинског санџака. Значајна пажња поклањана је насељавањима која су се јављала у току и после завршетка Источне кризе, као и периодичним насељавањима која су се из године у годину стално одвијала.

Изучавање проблема насељавања намеће бројна питања: који су то разлози који су натерали становништво да се расели из својих матичних области; како су путовали до свог одредишта; како су прихваћени; какав је био њихов смештај и правни положај у новој држави; како су се уклопили у нову средину; које је циљеве хтела да оствари држава спровођењем насељавања страних држављања. На сва ова питања, књига "Насељавање кнежевине Србије 1861-1880", даје одговоре. Користећи необјављену архивску грађу којом ова књига обилује, аутор је остварио потпуно нов приступ миграционим процесима у кнежевини Србији од 1860. до 1880. године. Књигу Милоша Јагодића одликује несумњива вредност и она представља вредан допринос изучавању историје српске државе XIX века.